

SSCB Eğitim Sistemi ve Ateizm Propagandası

Abdiraşit Babataev*

Özet

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağılmasının üzerinden çeyrek asır geçmesine rağmen SSCB'nin o dönemde uyguladığı politikanın etkileri tamamiyle ortadan kalkmış değildir. Bundan dolayı 20. yüzyılda Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin siyaset, ekonomi, eğitim ve buna bağlı olarak dinle ilgili yürüttüğü faaliyetler araştırmacıların üzerinde durduğu önemli konulardan biridir. Bu yazımızda SSCB eğitim sisteminde dinin nasıl ele alındığını başka bir deyişle Sovyet döneminde yetişmekte olan genç kuşağa hangi ilkeler doğrultusunda, hangi amaçlara göre eğitim verildiğini inceleyeceğiz. Bilindiği gibi her devlet, ayakta kalabilmek için kendi dünya görüşü doğrultusunda hareket eder. Şüphesiz birçok şey, hâkimiyeti elinde bulunduran güç tarafından belirlenir. Yetmiş küsur sene hâkimiyeti elinde bulunduran Komünist partisi, kendi amaçlarına ulaşabilmek için kendi siyasetini uygulamıştır. Bu siyasetin ne kadar başarılı ve doğru olduğu konumuz dışındadır. Biz bu yazımızda SSCB'nin ve Komünist Partisinin dinle ilgili siyaseti üzerinde duracağız.

Anahtar kelimeler: SSCB, Eğitim Sistemi, Din, Ateizm, İdeoloji, Komünist Parti, Marksizm.

The Education System of the USSR and Propaganda of Atheism

Abstract

Although a quarter of a century had passed since the breakup of the Soviet Union, the effects of the policy of the USSR worked out at that time were not completely eliminated. For this reason, one of the most important issues of the researchers is the activities of the USSR in the 20th century, regarding politics, economics, education and religion. In this article, we will analyze the significance of religion in the educational system of the USSR, in other words, by what principles the younger generation was directed and for what purposes they were given education. As known, every state acts in line with its own world view in order to survive. Certainly, many things are determined by the power in the hands

* Dr., Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü Öğretim Görevlisi.

of dominance. The Communist Party, which held over 70 years of domination, implemented its own policy in order to achieve its goals. How successful and correct this policy is beyond of our topic. In this article we will focus on religious policy of the USSR and Communist Party.

Key words: USSR, education system, religion, atheism, ideology, Communist Party, Marxism.

Giriş

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğindeki bütün devletlerde aynı eğitim sistemi uygulanmıştır. Sovyet Sosyalist ve Birlik Cumhuriyetlerinin eğitim hakkındaki yasalarına göre SSCB'nin eğitim sistemi: Okul Öncesi Eğitim, Genel Orta Öğretim, Özel Orta Öğretim, Okul Dışı Eğitim, Mesleki Teknik Eğitim ve Yüksek Öğretim olarak faaliyet yürütmüştür.

SSCB eğitim sistemi Komünist Parti'nin temel ilkelerine uygun bir şekilde oluşturulmuştur.² Zira, Komünist Parti'nin en önemli amacı komünist topluma has yeni insanı yetiştirmektir.³ Bundan dolayı Sovyetler Birliği, kendi ideolojisi doğrultusunda komünist ahlakı benimseyen ve diyalektik materyalizm dünya görüşüne sahip olan bireyler yetiştirmeyi amaçlamıştır. Sovyet kaynaklarına baktığımızda yetiştirmek istenen birey, komünist toplumu kuracak ve sosyalist düzenin gelişmesine katkı sağlayacak “Yeni adam” başka bir deyişle her yönden gelişen “Sovyet adamı”dır. KPSS⁴ (Sovyetler Birliği Komünist Partisi)'nin yetiştirmek istediği yeni insan ise, “ilmi-ateist dünya görüşüne ve dinî kalıntılara karşı şuurlu uzlaşmazlığa” sahip olan bir kimsedir. Sovyetler Birliğinde “Yeni adam” yetiştirme işi, sadece kâğıt üzerinde tespit edilmiş değil, aynı zamanda detaylı bir şekilde SBKP programına konmuş ve gerçekleştirilmesi için de büyük çabalar harcanmıştır.

Sovyetler Birliğindeki eğitimin gayesi, komünist ideolojiyi geliştirmek ve onu muhafaza etmek olduğundan, bütün Sovyet okulları komünizm ilkelerine göre doktrin eğitimi yapmaya çaba sarf etmişlerdir.

¹ İ. F. Harlamov, Pedagogika, 2. Baskı, Vişşaya Şkola, Moskva, 1990, s. 533. Elge Bilim Berüü Cönündö Kırgız SSR'nin Zakonu, Mektep, Frunze, 1975, s. 8.

² Amangeldi Karıpkulov, Önkön Sosyalistik Koomdo Elge Bilim Berüü, Frunze, 1985, s. 66.

³ B.V. Knyazev, Sistema Ateistiçeskogo Vospitaniya- Vajneyşeyee Preodaleniya Religioznih Perejtkov, Gospolitizdat, Moskva, 1969, s. 321.

⁴ Kommunistiçeskaya Partiya Sovetskogo Soyuza.

Bu amaçlara ulaşmada Sovyet hükümetinin ne kadar büyük çaba sarf ettiğini Sovyet materyallerini gözden geçirdiğimizde görürüz.

SBKP bütün eğitim ve öğretim kurumlarında ve iş yerlerinde bilimsel ateistlik eğitim vermeyi komünist terbiyenin ayrılmaz bir parçası saymış ve bunu temel alarak öğrencilerde diyalektik-materyalizm dünya görüşünü yerleştirmeye büyük özen göstermiştir. Dolayısıyla SSCB'deki bütün okullarda birçok dersin okutulması, en başta Marksist-Leninist felsefenin esasında yürütülmüştür.

Bolşevikler 1917 senesinde iktidarı ele geçirdikten hemen sonra kendi ideallerini gerçekleştirmek için işe koyulmuşlardır. 23 Ocak 1918'de V.İ. Lenin'in "Kiliseyi Devletten ve Okulu Kiliseden Ayırma Hakkında"⁵ adıyla imzaladığı karar, Sovyet rejiminin dine ve dinî teşkilatlara yönelik ilk resmi kararı olmuştur. Bu karar insanlara dine inanma ve inanmama hakkı tanımakla beraber, ateizm ve onun propagandasını yapma hürriyetini de vermiştir. Bu kararın onaylanmasından hemen sonra SSCB'deki bütün okullarda dinle ilgili dersler öğretim çizelgesinden çıkartılmış ve sistematik olarak dinle mücadele başlatılmıştır.

Tarihi maddeciliğin Marksist yorumunu benimseyen Sovyet rejimi Komünizmi kurmada en büyük engel olarak dini görmüştür. Çünkü onlara göre din insanın bilincini körelterek işçileri istismarcı sınıfa hizmet ettiren ve tabiatüstü hayalî şeyleri var sanmadan kaynaklanan bir yanılmadır.⁶ Dini böyle tarif eden, Marksizm- Leninizm dünya görüşünü benimseyen Komünist Partisi iktidarı ele geçirdiği ilk günden itibaren yönetimi altında olan ülkelerde dine, dini kurum ve teşkilatlara farklı açıdan yaklaşmış ve onları ortadan kaldırmaya çalışmıştır. İktidarı ele geçirdikleri ilk günlerde dine biraz da olsa hoşgörüyle bakan ve daha sonraları sert bir tutum uygulayan Sovyet devleti, vatandaşlar arasında komünist eğitimin ayrılmaz bir parçası olan ateizm propagandasını başlatmıştır.

Yaklaşık yetmiş sene ateizm propagandası yapan Komünist partisi bu zaman diliminde çok büyük çabalar harcayarak ateizm sistemini

⁵ Abdılđaev, Melis, Adabiyat cana Ateisttik Tarbiya, Mektep, Frunze, 1986, s. 28-29. Bu karar hakkında geniş bilgi için bakınız: K İstorii Otdeleniya Tserkvi ot Gosudarstva i Şkolı ot Tserkvi v SSSR: Dokumenty i Materialı, haz., M. M. Persits, Gospolitizdat, Moskva, 1958, s. 3-49.

⁶ Marks, K., Engels, F., Lenin, V.İ., O Religii, haz., İ.A.Galitskaya ve diğeri, Politizdat, Moskva, 1975, s.5.

oluşturmaya özen göstermiştir. Bu büyük çabalar neticesinde Komünist parti iktidarının ilk onlu yıllarının sonuna doğru SSCB’de bilimsel ateizm sistemi kurulmuş bulunuyordu. Ateizm propagandası çocukların okul yuvalarından itibaren başlayarak ilk öğretim, orta öğretim ve yükseköğretim sürecinde devam etmiştir. Fakat bu devrelerde yapılan ateizm propagandasının metot ve içerikleri farklı olmuştur.⁷ Halk arasında da ateizm propagandası işçi sendikaları, ilmî ateizm evleri⁸ vb. teşkilatlar aracılığıyla yapılmıştır.

Sovyet ateizm propagandası ana okuldan başlayarak ortaöğretim, üniversiteye⁹ kadar koordineli bir şekilde yapılmış, bunlar yanında Tanrısızlar evleri ateizm propagandasına destek vermişlerdir. Bununla beraber SSCB’deki üniversitelerin hepsinde ilmi-ateizm hakkında özel dersler¹⁰ verilmiş ve Sovyetlerdeki Marksizm-Leninizm üniversitelerinde¹¹ de ateizm bölümleri çalışmıştır.¹² Ateizm propagandası yapılırken okul öğrencileriyle üniversite öğrencileri ve köy gençleriyle şehir gençleri arasındaki özellikler dikkate alınarak onlar için uygun yöntemler kullanılmaya çalışılmıştır.

⁷ Komünistlik Tarbiya, haz., L. N. Ponamarev, C. T. Toşenko, çev. A. Sopiiev, Mektep, Frunze, 1987, s. 23.

⁸ İlmî ateizm evleri Bilim Derneğinin il ve şehirlerdeki teşkilatlarına bağlı olarak açılmıştır. Esas faaliyet alanı ateizm propagandasına yönelik konferans, çalıştay ve sempozyum düzenlemektir.

⁹ Üniversiteler ateizm propagandasını koordine eder ve üniversitedeki bütün bölümlerin propaganda işlerine metodolojik yönden rehberlik eder. Üniversite öğrencilerine ateizm dünya görüşünü kazandırmak için ateizm kulüplerini açma en temel hedef olmuştur.

¹⁰ SBKP Tarihi, Siyasi Ekonomi, Marksizm-Leninizm Felsefesi, Marksist-Leninist Ahlak, İlmî Komünizm, Estetik ve İlmî Ateizm.

¹¹ Marksizm- Leninizm Üniversitesi Komünist Parti Maarif sisteminin en yüksek teşkilatlarının biridir. Bu üniversite Sovyet propagandacıların hazırlar ve parti teşkilatlarının eğitim-öğretim metodolojisini tayin eder. Bu üniversitede parti görevlileri, genç komünist teşkilat üyeleri eğitime tabi tutulur. Eğitim süresi iki yıldır. Marksizm-Leninizm üniversitesi bilimsel araştırma merkezlerinde ve meslek yüksek okullarında çalışanları siyasi yönden aydınlatmak amacıyla 1938 yılında kurulmuştur. 1946 yılından sonra fakültelere, bölümlere ve gruplara ayrılan bu üniversitede SBKP Tarihi, SSCB Tarihi, diyalektik ve tarihi materyalizm, SSCB’nin Dış Siyaseti ve Uluslararası Durum, Siyasi Ekonomi vb. dersler okutulmuştur.

¹² Melis Abdıladaev, Ateizm Boyunça Terimderdin Orusça Kırgızça Sözdüğü, İlim, Frunze, 1988, s. 3.

Üniversitelerde veya yüksekokullarda okuyan bütün öğrenciler herkes için mecburi olan ve meslek alanıyla bağlantısı olan ihtisas dersleri olmak üzere iki türlü ders almışlardır. Mecburî dersler olarak: Marksizm-Leninizm temelli Siyasi-Ekonomi, Tarihi ve Diyalektik Materyalizm okutulmuştur. Bununla beraber üniversite ve pedagoji yüksek okullarının bütün fen bilimler fakültelerinde seçmeli olmak üzere “Komünist Ahlak ve Bediiyatı” (32 saat) ve bütün yüksekokullarda ise yine ihtiyari olmak üzere “İlmi Ateizmin Temelleri” (24 saat) kurları teşkil edilerek bütün Sovyetlerde aynı kitap takip edilerek okutulmuştur.

Yükseköğretim sürecinde bütün öğrencilere “yeni insan”ın en önemli özelliği olan ateizm ruhunu ve Marksist-Leninist dünya görüşünü kazandırmada aşağıda sayacağımız üç önemli husus yerine getirilmeliydi:

1. Bütün derslerde öğretmenler kendi yeteneklerini kullanarak bilimsel yasaları, teori ve hipotezleri diyalektik materyalizm doğrultusunda yorumlayarak anlatmak,

2. Marksist -Leninist felsefeyi Marksist-Leninist teorinin ayrılmaz unsurları olan siyâsi ekonomi ve ilmî komünizm dersleriyle bir bütünlük içerisinde okutmak,

3. İlmî ateizmi özel ders olarak okutmak. Bu dersleri okuturken öğretmenin, öğrencilerin Marksist-Leninist teoriyi, ateist dünya görüşünün ilmî temellerini bilmediklerine dikkat etmesi gerektiği üzerinde durulmaktadır.

Ayrıca ders işlerken öğretmenin konuları diyalektik materyalizm esasında yorumlamaması, kendine düşen görevi ihmal ettiği anlamına geleceği belirtilmiştir. Hatta ateizm propagandası yapılırken milletlerin özellikleri ve onların hangi dini benimsedikleri de dikkate alınarak propaganda faaliyetleri gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bunu SSCB'deki her devlette yayınlanan gazete ve dergilerdeki dinle ilgili yazılarda görmek mümkündür.

Okullarda ateizm propagandası sosyal faaliyetler-sempozyum, münazara, konferans ve pioner toplantıları-aracılığıyla yapılmıştır. Okullarda ateizm propagandası yapacak olan pioner ve kukla tiyatroları açılmıştır. Bu tiyatrolarda ateizm propagandasına yönelik oyunların oynanmasına özen gösterilmiştir. Okullardaki genç komünist teşkilatları ateizm haftaları, ateistik yönde çizilen resim yarışmaları düzenlemiştir.

Okullardaki bu teşkilatlar partinin ve genç komünist teşkilatların önderliğinde öğrencilerin anne ve babalarının katılımlarıyla ateistik terbiyeye yönelik konularda konferanslar da düzenleyerek ateizm propagandasının daha da faal bir şekilde yapılmasına yardımcı olmuşlardır.¹³ Şüphesiz her bir devlet kendi ideallerini basın yayın aracılığıyla geleceği olan genç kuşağa benimsetmeye çalışır. Bu gibi işleri iyi değerlendiren Sovyet hükümeti kendi hâkimiyeti süresince bunları gerçekleştirmeyi ihmal etmemiştir.

Halk arasında ateizm propagandası parti adamlarının her yerde düzenledikleri konferanslar ve basın yayın aracılığıyla yapılmıştır. Basın yayın organlarının ateizm propagandası iki yönde olmuştur diyebiliriz:

1. İnsanlara ateist dünya görüşünü yerleştirmeye büyük özen göstermek,

2. Sosyalist devletteki din ve dinî kurumlar hakkında yazılan yabancı eleştirileri eleştirmek.

Bununla beraber kırmızı köşeler ve Tanrısızlar evleri kendilerine uygun metotlarla halk arasında ateizm propagandası yapmada büyük rol oynamıştır. Sovyet rejiminde ateizm propagandasına ne kadar çok önem verildiğine Komünist partinin 7 Temmuz 1954 “İlmî Ateizm Propagandasındaki Hatalar ve Onu Giderme Yolları Hakkındaki” kararı, 10 Kasım 1954 “Halk Arasında İlmî Ateizm Propagandasını Gerçekleştirmedeki Eksiklikler Hakkındaki” kararı, 2 Ocak 1964 “Halka Ateistik Eğitim Vermeyi Güçlendirme Hakkındaki” kararı ve 26 Nisan 1979 “Partinin İdeolojik ve Siyasi İşlerini Kuvvetlendirme Hakkındaki” kararları¹⁴ ile SBKP MK'nin 1983'deki genel toplantısındaki “İlmî Ateizm Propagandasını daha da Güçlendirme Hakkındaki” programları¹⁵ en iyi örneklerdir.

Görüldüğü gibi SBKP'ye göre, Sovyetlerin yetiştirmek istediği yeni adam – komünist ahlakla donatılan ve her türlü “gericilikle” yani din, eski örf ve adetlere karşı mücadele eden- ancak komünist eğitimle yetiştirilecekti. Ateizm ise komünist eğitimin ayrılmaz bir parçasıdır. Bu konuda Sovyet eğitimine önderlik edenlerden biri olan N.K. Krupskaya, “...

¹³ Adabiyat cana Din: Suroolor jana Cooptor, haz., D. S. Caparov vd., Kırgızistan, Frunze, 1987, s. 53

¹⁴ A. Belimov, Kalkka Ateisttik Tarbiya Berüü, Kırgızistan, Frunze, 1981, s. 64.

¹⁵ Melis Abdildaev, Adabiyat cana Ateisttik Tarbiya, s. 56.

eğer biz gençlerimizi komünist ahlakta yetiştirmek istiyorsak onlarda küçük yaşlarından itibaren materyalist dünya görüşünün oluşmasına özen göstermeliyiz...”¹⁶ diyerek, gençlere çocuk yuvalarından itibaren ateistik yönde eğitim verilmesinin gerekliliğini vurgulamıştır.

Hepimizin bildiği gibi her eğitim sisteminin kendine göre yetiştirmek istediği bir insan tipi vardır. Bu eğitim sisteminin şeklinin ve muhtevasının oluşmasında büyük rol oynar. Sovyet rejimi de yetiştirmek istediği insan tipine -diyalektik- materyalizm dünya görüşüne, komünist ahlâka sahip ve dinî düşüncelere karşı savaşılan-kendi değerlerini kazandırmaya çalışmıştır. Bu amacı gözeten SBKP sadece ateizm propagandasıyla sınırlı kalmamış öğrencilerinin okuyacağı kitapları kendi amaçlarına uygun bir şekilde hazırlamıştır.

SSCB'deki orta öğretim ders kitaplarında dinle ilgili pek çok bilgi verilmemesine rağmen okul öğretmenleri, terbiye saatlerinde¹⁷ kendilerine tavsiye edilen dini konu edinen metodoloji kitaplarını kullanarak ateizmle ilgili bilgi vermişlerdir. Bu dersin amacı her ne kadar öğretim programlarında öğrencilere estetik ve ahlakla ilgili bilgi vermek olsa da, dine karşı bir ders şekline dönüştürülmüştür. Bu derste öğretmen ideolojik akımın kazandırdığı birikimlere dayanarak -yukarıdan verilen talimatlara göre - dinle ilgili bilgileri vermişlerdir. Bu öğretmenler, RONO'da¹⁸ (İlçe Milli Eğitim Bölümlerinde) özel olarak kurs gören uzman öğretmenler tarafından okullarda ateizmle ilgili kurslara tabi tutulmuşlardır. Onlar bu tür kurslarda güncel bilgilerden, gazete ve dergilerdeki ateizmle ilgili köşe yazılarında yayınlanan haberlerden haberdar edilmiştir.

Okullarda ateizm propagandasını yapmada öğretmenlere okullardaki oktyabryat¹⁹ (ekimciler), pioner²⁰ (izciler) ve komsomol²¹

¹⁶ Krupskaya, N.K., Voprosı Ateistiçeskogo Vospitaniye; Sbornik Statey i Vıstupleniy, Prosveşenie, Moskva, 1964, s. 68.

¹⁷ Ders programında yer alan zorunlu derstir. Bu derste öğrencilere toplumsal ve kamusal alanda nasıl davranacaklarını öğretirler.

¹⁸ Rayonnıy otdel narodnogo obrazovaniya.

¹⁹ SSCB döneminde ilk okulda okuyan 7 ve 9 yaş arası çocukların zorunlu olarak üye oldukları topluluktur. Bu öğrenci topluluğun okulda ve toplum hayatında yerine getirmesi gereken kendilerine has görevleri vardır.

²⁰ SSCB döneminde çocuklardan oluşan kommunist topluluğa verilen ad.

²¹ Kommunistiçeskiy soyuz molodeji.

(Komünist Gençlik Birliği) teşkilatları büyük yardım etmişlerdir. Bu teşkilatlar tarafından hazırlanan duvar gazeteleri ve bunların ders dışında dine karşı düzenledikleri bazı sosyal faaliyetler öğrencilerin ateizmle tanışmasına katkı sağlamıştır.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğine bağlı devletlerinin hepsinin anayasasınının 124. maddesinde din hürriyetine yer vermesine rağmen Sovyet hükümeti Komünist partisi aracılığıyla devlet gücüne başvurarak din ile mücadele etmiştir. Dolayısıyla 1917-1924 Lenin, 1925-1953 Stalin, 1953- 1964 Hruşev, 1964-1982 Brejnev, 1982-1984 Andrapov, 1984-1985 Çernenko ve 1985-1991 Gorbaçev gibi yöneticilerin iktidarda bulunduğu Sovyet döneminde kendilerine has yöntemlerle dine karşı faaliyetler yapılmıştır. Bütün bunlar Sovyetlerin din karşısında nasıl taktik kullandıklarını göstermektedir.

Komünist yönetimi altında, basın ve yayın halkın bilgi kaynağı olmasından çok, politik liderliğin bir propaganda aracı olarak hizmet etmiştir. Bu dönemde özel okullar, özel gazete, dergi, radyo ya da TV yoktu. Bunların tümü devlete aitti. Dolayısıyla basın ve yayındaki sansür, aşırı baskıcı bürokratik yapı, sistemin tartışılmasına hiçbir şekilde izin vermiyordu.

Sovyet döneminde eğitim öğretim kurumlarında okutulan bütün ders kitapları –farklı dillerde yayınlanmasına rağmen içerik olarak aynı olmuştur – ve diğer kitaplar yetişmekte olan genç kuşağa Sovyetlerin benimsediği değerleri kazandıracak ve onlara Marksist- Leninist dünya görüşünü benimsetecek ve Sovyet ideolojisine aykırı gelmeyecek şekilde hazırlanarak yayınlanmıştır. Çünkü SSCB Eğitim Bakanlığı Dairelerinden Edebiyat ve Yayınlar Dairesi bütün kitap, gazete, sinema filmlerini ve tiyatro oyunlarını sürekli denetim altında tutmuştur.

Sovyetlerin ilk dönemlerinde yayınlanan ders kitaplarında dinle ilgili yazılara yer verilmediğini bunun yerine Sovyet düzenini öven yazılara daha çok yer verildiğini görmek mümkündür. Dinle ilgili yazılara ve düşüncelere 1930' dan sonraki yıllarda yayınlanan tarih, astronomi, edebiyat, biyoloji kitaplarında yer verilmiştir. İlk dönemlerde yayınlanan ders kitaplarındaki dinle ilgili yazılarla daha sonra yayınlanan kitaplardaki yazıların anlatım farkı bulunmaktadır. İlk dönemde yayınlanan kitaplarda dinle ilgili basit bir anlatım üslubu ağır basarken daha sonra yayınlanan

kitaplarda daha ilmi bir üslup kullanılmaya çalışıldığını görmek mümkündür.²²

Görüldüğü gibi ders kitapları öğrencilere materyalist felsefi dünya görüşünü benimsetecek şekilde hazırlanmıştır. Orta öğretimde okutulan ders kitaplarında dinî terimlere çok fazla yer verilmemesine rağmen öğretmenler, hem sosyal ve fen ağırlıklı dersleri okuturken, hem de ders dışı gezi ve laboratuvar araştırmalarında öğrencilere dinin menşei ve sosyal hayata olan zararları hakkında olumsuz fikirleri aşılıyarak ateizm propagandası yapmışlardır. Zira bu konuyla ilgili A. Üsönbaev'in "... biz dinin ortaya çıkışını ve olumsuz yönlerini öğrencilere Marksist- Leninist dünya görüşü çerçevesinde anlatmalıyız..." sözleri okullarda öğrencilere din hakkında nasıl düşünceler aşılanmaya çalışıldığını en iyi şekilde göstermektedir.

Ayrıca şunu belirtmeliyiz ki öğretmenlere derste bir konuyu işlerken o konu hakkında başka ders kitaplarından istifade ederek öğrencilere ateizm propagandası yapmaları da görev olarak yüklenmiştir. Bunun yanında ders ve metodoloji kitaplarında ve öğretmenlerin referans olarak kullandıkları kaynaklarda dinle ilgili terimlerin ortaya çıkışı, sosyal hayata olan zararları ve yanlışlığı üzerinde durulduğunu görüyoruz. Bununla beraber kendi görüşlerini sağlam bir temele oturtabilmek için de bilimsel gelişmelerin dinî düşünceleri ortadan kaldırmakta olduğu hakkındaki iddialarına çok rastlanır.

Ayrıca ateizm propagandası yapan öğretmenlerin dinlerle ilgili yazılan kitapları ve ilk kaynakları araştırarak din hakkında bilgi edindikleri söylenemez. Çünkü o dönemlerde öğretmenlerin dinleri objektif olarak ele alan yazı ve kitaplara ne ulaşması mümkündür ne de buna izin vardı. Sovyet döneminde dinle ilgili yazılan düşüncelerin aşağı yukarı birbirine çok yakın olduğunu ve birbirinin tekrarı olduğunu vurgulamak gerekir. Bu da Sovyet yazarlarının dine, komünist önderlerinin baktığı pencereden baktıklarının birer işaretidir.

Ateizm propagandasını yapmada propaganda aletleri olan basın yayının büyük rolü olduğu tartışılmazdır. Ateizm propagandasına yönelik

²² Abdırahit Babataev, SSCB Dönemi Kırgızistan'da Orta Öğretim Ders Kitaplarında Yer Alan Dini Terimlerin Değerlendirilmesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2003, s. 32-100.

televizyon programları ve “Leninçil Caş” (Leninci Genç), “Komsomoles Kırgızii” (Kırgızistan’ın Genç Komünisti), ve “Kırgızistan Piyoneri” vb. gazetelerdeki “Ateisttik Tarbiyaloo” (Ateizm Ruhunda Eğitim Verme), “Kayradan Salt Cönündö” (Tekrar Gelenek Hakkında), “Suragıla Coop Bere biz” (Siz Sorun, Biz Cevap Verelim) vb. köşe yazıları gençlere ateizm hakkında bilgi vermede büyük rol oynamıştır. Bununla beraber bütün iş yerlerinde ve eğitim kurumlarında dinleri eleştiren ve ateizm propagandası yapan duvar yazıları hazırlanmıştır. Sovyetler ateizm propagandası konusunda ne kadar çaba sarf harcamışlarsa da insanları tamamen dinden uzaklaştıramamışlardır. Fakat Sovyetlerin bu konuda başarılarının olduğu da gözden kaçırılmamalıdır.

Ateizm propagandası yapmak KP ve komsomol’un tüm teşkilatlarının en önemli görevlerinden biri olmuştur. Bu propaganda Marksizm-Leninizm enstitülerinin tüm bölge şubelerine kadar uzanmış ve bu propagandayla birlik cumhuriyetlerin kültür bakanlıklarını yakından ilgilendirmiştir. Ateizm propagandasının merkezi Moskova’daki Siyasal ve İlmî Bilgileri Yayma Derneği olmuştur. Bu dernek her bir cumhuriyetteki şubeleri aracılığıyla bütün ülke genelindeki ateizm propagandası yapan kurumların çalışmalarını denetlemiştir.

Sovyet devrinde RSFSR (Rossiskaya Sovetskaya Federatsiya Sotsialistiçeskih Respublik (Rusya Federatif Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti) Milliyetler Komiserliğinin “Jizin Natsiyonalnostey” (Uluslar Hayatı) adlı resmi gazetesiyle “Noviy Vostok” (Yeni Doğu), “Vostok” (Doğu) adlı dergiler, din meselesini ele alan ilk gazete ve dergiler olmuştur. Bununla beraber daha sonraları din meselelerini ele alan Sovyetlerin “Ateist”, “Bezbojnik” (Tanrısızlar), “Antireligioznik” (Din Karşısı) ve “Ateizm; voprosı i otvetı” (Ateizm; sorular ve cevaplar) gibi dergileri yayınlanmıştır. Ayrıca Birlik Cumhuriyetlerinde yayımlanan gazetelerin büyük çoğunluğunda ateizm köşesine yer verildiğini görmek mümkündür. Sovyetler Birliğindeki İslam’la ilgili araştırmaları 1950’den itibaren Sovyetler Birliği İlimler Akademisinin İlmî Ateizm Enstitüsü, Üniversitelerin İlmî Ateizm Fakülteleri, Bilimler Cemiyeti ve İlimler Akademilerinin Ateizm Şuraları tarafından idare edilmiştir.²³

²³ Abdıraşit Babataev, SSCB Dönemi Kırgızistan’da Orta Öğretim Ders Kitaplarında Yer Alan Dini Terimlerin Değerlendirilmesi, s. 96-97.

Ateizm propagandası yapan Sovyet basınında gördüğümüz kadarıyla birçok önemli eksiklik olduğu gibi, dogmatik mahiyetteki hatalar da çoktur. Maalesef geçmişte totaliter bir rejim baskısı altında söylenenler tıpkı günümüzde de söylenmekte olan din hakkındaki bazı yanlış görüşler, bir dinle ikinci bir dini, dinle hurafeyi, din ile din adamlarını birbirinden ayırt etmeden yorumlamaktan kaynaklanmıştır. Ayrıca Sovyet ideologlarının din hakkındaki değerlendirmelerinin daha çok Hıristiyanlığa endeksli olarak yapıldığını görmek mümkündür. Bizim kanaatimizce bütün bunlar Sovyet hükümetindeki ideolojik baskının ve KP'nin hâkimiyetinin bir ürünü olmuştur. Komünist Partisinin SSCB'deki ateizm propagandası, SSCB'nin dağılmasıyla son bulmuş ve bağımsızlığını ilan eden cumhuriyetler din ve vicdan hürriyetiyle ilgili farklı tavır benimsemiş bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

Abdildaev, Melis, Ateizm Boyunça Terminderdin Orusça Kırgızca Sözdüğü, İlim, Frunze, 1988.

Abdildaev, Melis, Adabiyat cana Ateisttik Tarbiya, Mektep, Frunze, 1986.

Ateizm cana Din: Suroolor cana Cooptor, haz., D.S Caparov ve diğerleri, Kırgızstan, Frunze, 1987.

Babataev, Abdıraşit, SSCB Dönemi Kırgızistan'da Orta Öğretim Ders Kitaplarında Yer Alan Dini Terimlerin Değerlendirilmesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2003

Belimov, A., Kalkka Ateisttik Tarbiya Berüü, Kırgızstan, Frunze, 1981.

Elge Bilim Berüü Cönündö Kırgız SSR'nin Zakonu, Mektep, Frunze, 1975.

Elyutin, V.P., "Perveyşiy Dolg Vışşey Şkolu", Kommunist, S.10, Moskva,1981.

Harlamov, İ. F., Pedagogıka, 2. Baskı, Vışşaya Şkola, Moskva, 1990

Kırgız Sovettik Sosyalisttik Respublikasının Elge Bilim Berüü Cönündöğü Zakonu", El Agartuu, S.2, Frunze, 1975.

K İstorii Otdeleniya Tserkvi ot Gosudarstva i Şkolu ot Tserkvi v SSSR: Dokumenty i Materialı, haz., M. M. Persits, Gospolitizdat, Moskva, 1958.

Marks, K., Engels, F., Lenin, V.İ., O Religii, haz., İ.A.Galitskaya ve diğeri, Politizdat, Moskva, 1975

Komunisttik Tarbiya, Sözdük, haz., L.N. Ponamarev, C.T.Toşenko ve diğeri, çev. A. Sopiyeu, Mektep, Frunze, 1987.

Şamenova, Kaniy, Ayl Caştarın Ateistik Tarbiyaloo, Kırgızistan, Frunze, 1985.

Krupskaya, N.K., Voprosı Ateistiçeskogo Vospitaniye; Sbornik Statey i Vıstupleniy, Prosveşenie, Moskva, 1964.

Knyazev, B.V., Sistema Ateistiçeskogo Vospitaniya- Vajneyşeyee Preodaleniya Religioznih Perejtkov, Gospolitizdat, Moskva, 1969.

Plaksin,R., “ N.K. Krupskaya Baldardı Ateisttik Tarbiyaloo Cönündö” , Mugalimder Gazetası, S.59, Frunze, 1965.

Üsönbaev, A., “Okuuçularğa İlimiy Ateisttik Tarbiya Berüünün Ayrım İkmaları”, El Agartuu, S. 2, Frunze, 1976.